

СПЕЦИФІКА КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

SPECIFICS OF QUALIFICATION OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE FOUNDATIONS OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF ARMED AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION

Корогод С.В., д.філос. у галузі права, капітан поліції,
старший викладач кафедри кримінального права та кримінології
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена аналізу специфіки кваліфікації кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України в умовах збройної агресії Російської Федерації. У роботі висвітлено актуальність тематики, яка зумовлена масштабними загрозами національній безпеці України в сучасних реаліях, зокрема через активні військові дії, кібератаки, інформаційно-психологічні операції, терористичні акти та інші форми гібридної війни. Автор акцентує увагу на кримінально-правових аспектах протидії загрозам національній безпеці, що передбачені розділом I Кримінального кодексу України. Особливу увагу приділено аналізу таких злочинів, як державна зрада, шпигунство, посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, диверсія, а також заклики до насильницької зміни конституційного ладу.

У статті визначено основні складові правозастосування в умовах військового стану, зокрема щодо встановлення складу злочину, кваліфікації дій правопорушників, а також доведення вини в умовах недоступності певних доказів через окупацію окремих територій. Автор відзначає, що ускладнення у кваліфікації пов'язані з багатофакторністю сучасної гібридної агресії, яка охоплює як фізичні, так і інформаційні загрози. Особливу увагу приділено міжнародно-правовим аспектам, які впливають на кваліфікацію таких правопорушень. Розглянуто роль міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права в оцінці дій осіб, причетних до військових злочинів та злочинів проти людяності. Підкреслюється важливість врахування положень Женевських конвенцій, Гаазьких конвенцій, а також прецедентної практики Міжнародного кримінального суду. У статті запропоновано низку рекомендацій щодо удосконалення законодавства України в частині кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки, а також щодо посилення координації правоохоронних органів у процесі розслідування та запобігання таким злочинам. Таким чином, автори роблять висновок про необхідність комплексного підходу до протидії злочинам проти основ національної безпеки України. Це включає вдосконалення законодавства, підвищення кваліфікації слідчих та прокурорів, а також поглиблення міжнародної співпраці з метою документування та притягнення до відповідальності осіб, причетних до злочинів, що загрожують суверенітету й територіальній цілісності України.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, безпека, збройна агресія, кваліфікація.

The article is devoted to analyzing the specifics of the qualification of criminal offenses against the foundations of Ukraine's national security in the context of the armed aggression of the Russian Federation. The relevance of the topic is highlighted, driven by significant threats to Ukraine's national security in modern realities, including active military actions, cyberattacks, information-psychological operations, terrorist acts, and other forms of hybrid warfare. The author focuses on the criminal-legal aspects of countering threats to national security as provided in Section I of the Criminal Code of Ukraine. Particular attention is paid to analyzing such crimes as treason, espionage, encroachment on Ukraine's territorial integrity and inviolability, sabotage, and incitement to violent changes to the constitutional order. The article identifies the main challenges of legal enforcement under martial law, particularly regarding the establishment of the elements of crimes, the qualification of offenders' actions, and proving guilt in conditions where certain evidence is inaccessible due to the occupation of specific territories. The author emphasizes that difficulties in qualification are linked to the multifaceted nature of modern hybrid aggression, encompassing both physical and informational threats. Special attention is given to the international legal aspects affecting the qualification of such offenses. The role of international humanitarian law and international criminal law in evaluating the actions of individuals involved in war crimes and crimes against humanity is examined. The importance of considering the provisions of the Geneva Conventions, the Hague Conventions, and the precedent practice of the International Criminal Court is underlined. The article proposes a series of recommendations for improving Ukrainian legislation regarding criminal liability for crimes against the foundations of national security, as well as enhancing the coordination of law enforcement agencies in investigating and preventing such crimes. Thus, the authors conclude on the necessity of a comprehensive approach to countering crimes against the foundations of Ukraine's national security. This includes improving legislation, raising the qualifications of investigators and prosecutors, and deepening international cooperation to document and prosecute individuals involved in crimes that threaten Ukraine's sovereignty and territorial integrity.

Key words: criminal offense, security, armed aggression, qualification.

Постановка проблеми. Національна безпека є фундаментальною основою існування держави, забезпечення якої потребує ефективного функціонування всіх її інститутів. В умовах збройної агресії російської федерації проти України питання забезпечення національної безпеки набуває особливої актуальності, оскільки агресор використовує різноманітні інструменти, включаючи військові, інформаційні, економічні та соціальні впливи, спрямовані на підрив суверенітету та територіальної цілісності України. Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки охоплюють широкий спектр діянь, від державної зради та шпигунства до колабораційної діяльності та пропаганди агресії.

російська федерація здійснює агресію не лише військовими методами, а й інформаційними та політичними інструментами. Використання дезінформації, поширення проросійської пропаганди, організація незаконних вибо-

рів на тимчасово окупованих територіях є прикладами загроз, які безпосередньо підривають основи національної безпеки України. У цих умовах необхідно чітко визначити кваліфікацію таких діянь у межах кримінального права. Недостатня визначеність диспозицій статей Кримінального кодексу України, які регулюють злочини проти основ національної безпеки, створює правову невизначеність. Це ускладнює роботу органів досудового розслідування та суду, знижуючи ефективність правозастосування. Зокрема, подібність складів окремих злочинів, таких як державна зрада (ст. 111 КК України) та колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК України), може призводити до неправильної кваліфікації діянь. Аналізуючи специфіку кваліфікації злочинів проти національної безпеки України, важливо враховувати міжнародно-правові стандарти. Ухвалення Резолюцій ООН, участь у міжнародних судах та трибуналах ставлять перед Україною завдання забезпечення

відповідності внутрішнього законодавства міжнародним зобов'язанням. Це також передбачає ефективну координацію національного кримінального права з нормами міжнародного гуманітарного права. Проблематика кваліфікації злочинів проти основ національної безпеки вимагає вдосконалення чинного законодавства. Конкретизація диспозицій окремих статей Кримінального кодексу України, встановлення чітких критеріїв для розмежування складів злочинів та гармонізація санкцій сприятимуть зниженню дискреції органів правозастосування та підвищенню ефективності боротьби з кримінальними правопорушеннями.

Виклад основного матеріалу. Однією з актуальних проблем кримінального права є розмежування складів кримінальних правопорушень, зокрема у випадках, коли їх диспозиції містять подібні формулювання або охоплюють схожі діяння. У цьому контексті особливу увагу викликають статті 111-1 «Колабораційна діяльність», 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників» та 111-2 «Пособництво державі-агресору» Кримінального кодексу України (КК України) [1].

Санкції зазначених статей значно відрізняються між собою, що викликає питання щодо дотримання принципів справедливості та співмірності покарань. Наприклад, санкція ч. 1 ст. 111-1 КК України передбачає позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років. У той же час санкція ч. 1 ст. 436-2 КК України встановлює покарання у вигляді виправних робіт на строк до двох років, арешту на строк до шести місяців або позбавлення волі на строк до трьох років. Така значна різниця у покараннях за схожі діяння може викликати сумніви щодо обґрунтованості та пропорційності застосування санкцій. Ключовою проблемою є розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 111-1 КК України та ч. 1 ст. 436-2 КК України [2, с. 58]. Хоча обидві статті охоплюють діяння, пов'язані із запереченням збройної агресії Російської Федерації проти України, вони мають суттєві відмінності:

– У ч. 1 ст. 111-1 КК України публічність прямо зазначена як обов'язкова ознака. Натомість для кваліфікації за ч. 1 ст. 436-2 КК України публічність не є обов'язковою і прямо вказується лише в ч. 3 цієї статті (вчинення діянь із використанням засобів масової інформації).

– За ч. 1 ст. 111-1 КК України суб'єктом може бути виключно громадянин України. Водночас суб'єктом правопорушення за ч. 1 ст. 436-2 КК України може бути як громадянин України, так і громадянин іншої держави або особа без громадянства.

– У ч. 1 ст. 111-1 КК України йдеться про публічне заперечення агресії проти України будь-якої держави, тоді як ч. 1 ст. 436-2 КК України передбачає заперечення агресії саме Російської Федерації.

Подібність спостерігається й між ч. 4 ст. 111-1 та ст. 111-2 КК України, які охоплюють діяння, пов'язані з передачею матеріальних ресурсів незаконним збройним формуванням. У ч. 4 ст. 111-1 зазначено, що дії стосуються ресурсів, переданих незаконним збройним формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, або збройним формуванням держави-агресора. Натомість ст. 111-2 охоплює передачу ресурсів представникам держави-агресора, її збройним формуванням або окупаційній адміністрації. Такі формулювання створюють можливість широкого тлумачення, що може призводити до значної дискреції органів слідства. Аналіз практики свідчить про відмінності у застосуванні цих статей, наприклад, у випадках передачі матеріальних ресурсів збройним формуванням держави-агресора на різних територіях України [3, с. 79].

Законодавцю необхідно конкретизувати диспозиції статей 111-1, 111-2 і 436-2 КК України для уникнення

дублювання та забезпечення чіткого розмежування складів злочинів.

Доцільно переглянути санкції статей, забезпечивши їх відповідність принципам справедливості та обґрунтованості.

Розробка рекомендацій для слідчої практики.

Слід розробити методичні рекомендації для правоохоронних органів щодо кваліфікації зазначених кримінальних правопорушень.

Складність розмежування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 111-1, 436-2 та 111-2 КК України, є суттєвою проблемою, що потребує комплексного підходу до її вирішення. Удосконалення законодавства, зокрема конкретизація диспозицій та перегляд санкцій, сприятиме підвищенню ефективності правозастосування та забезпеченню принципів справедливості й обґрунтованості покарань [5, с. 79].

Одним із найбільш складних питань кваліфікації кримінальних правопорушень є розмежування між ч. 5 ст. 111-1 та ст. 111-2 КК України. У диспозиції ч. 5 ст. 111-1 КК України законодавець визначає суспільно небезпечним діянням добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, включно з окупаційною адміністрацією держави-агресора. Водночас ст. 111-2 КК України охоплює реалізацію або підтримку рішень окупаційної адміністрації держави-агресора. Це положення допускає широке тлумачення, оскільки не уточнює, які саме дії можуть вважатися підтримкою або реалізацією рішень [6, с. 98].

Аналіз слідчої практики виявляє різні підходи до кваліфікації схожих діянь. Так, зайняття посади керуючого відділом банку на тимчасово окупованій території було кваліфіковано за ст. 111-2 КК України, як реалізація рішень окупаційної адміністрації. Натомість інший випадок, коли особу призначили начальником відділення банку на тимчасово окупованій території Луганської області, було кваліфіковано за ч. 5 ст. 111-1 КК України. Ці приклади демонструють, що подібні дії осіб кваліфікуються за різними статтями КК України, що створює правову невизначеність. Санкції за ці статті також значно різняться:

Ч. 5 ст. 111-1 КК України передбачає позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років із позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років, а також конфіскацію майна або без такої. Ст. 111-2 КК України встановлює покарання у вигляді позбавлення волі на строк від десяти до дванадцяти років із аналогічними додатковими санкціями.

Однією з ключових відмінностей між ч. 5 ст. 111-1 та ст. 111-2 КК України є коло суб'єктів:

– За ч. 5 ст. 111-1 КК України суб'єктом може бути виключно громадянин України.

– За ст. 111-2 КК України суб'єктом може бути як громадянин України, так і іноземець або особа без громадянства, за винятком громадян держави-агресора [7].

Подібність складів правопорушень, передбачених ч. 6 ст. 111-1 та ч. 3 ст. 436-2 КК України, полягає в інформаційній діяльності на користь держави-агресора. Обидві статті стосуються дій, спрямованих на підтримку агресії, проте мають різні акценти:

– Ч. 6 ст. 111-1 охоплює інформаційну діяльність у співпраці з державою-агресором, яка може включати дії, пов'язані із використанням засобів масової інформації.

– Ч. 3 ст. 436-2 КК України прямо вказує на використання засобів масової інформації для виправдання чи заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України [4, с. 58].

Головною відмінністю є специфіка держави-агресора: ч. 6 ст. 111-1 може охоплювати дії, пов'язані з агресією

не лише однієї держави, а й групи країн. Ч. 5 ст. 111-1 КК України встановлює відповідальність за організацію та проведення незаконних виборів чи референдумів на тимчасово окупованій території. Натомість ч. 2 ст. 110 КК України стосується умисних дій, спрямованих на зміну меж території або державного кордону України, включаючи публічні заклики до таких дій. У разі, якщо особа бере участь в організації незаконних виборів або закликає до їх проведення, її дії можуть одночасно відповідати складам, передбаченим ч. 5 ст. 111-1 та ч. 2 ст. 110 КК України. У таких випадках кваліфікація має здійснюватися за сукупністю правопорушень [8].

Законодавцю необхідно переглянути формулювання статей 111-1, 111-2 та 110 КК України для уникнення дублювання та забезпечення чіткого розмежування складів правопорушень. Розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 111-1, 111-2 та 110 КК України, є складним завданням через подібність їх диспозицій. Нечіткість законодавчих формулювань призводить до правової невизначеності та ризику дискреційного підходу в правозастосуванні. Вдосконалення законодавства та практичних рекомендацій сприятиме підвищенню ефективності кримінального судочинства та забезпеченню принципу верховенства права [9].

Висновки. Отже, умови збройної агресії російської федерації проти України суттєво вплинули на розвиток національного кримінального законодавства. Захист основ національної безпеки став ключовим пріоритетом державної політики, що обумовлює необхідність чіткої кваліфікації кримінальних правопорушень у цій сфері. Аналіз практики свідчить, що правозастосовні органи стикаються зі складнощами у визначенні складів злочинів, передбачених статтями 111, 111-1, 111-2, 436-2 та 110 Кри-

мінального кодексу України. Це зумовлено подібністю окремих диспозицій, розмитістю формулювань та широкими можливостями для тлумачення.

Для зменшення правової невизначеності та підвищення ефективності захисту національної безпеки пропонується:

- Конкретизувати диспозиції статей, що регулюють кримінальні правопорушення у сфері національної безпеки.

- Встановити чіткі критерії для розмежування складів злочинів.

- Гармонізувати санкції з урахуванням ступеня суспільної небезпеки кожного діяння.

Враховання міжнародно-правових стандартів, включаючи положення міжнародного гуманітарного права, є важливим для узгодження національного законодавства із сучасними викликами. Україна має адаптувати свої норми до міжнародних вимог, враховуючи приклади боротьби з агресією в інших країнах. Для підвищення ефективності правозастосування слід розробити методичні рекомендації для органів досудового розслідування та судів, які б деталізували підходи до кваліфікації злочинів у контексті збройної агресії. Специфіка кваліфікації кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки в умовах війни потребує подальшого наукового вивчення. Це сприятиме розвитку доктрини кримінального права, вдосконаленню законодавства та забезпеченню ефективного захисту України в умовах сучасних загроз.

Висновки підкреслюють важливість системного підходу до вирішення зазначених проблем, з урахуванням як внутрішніх законодавчих потреб, так і міжнародного досвіду протидії агресії. Реалізація запропонованих заходів дозволить забезпечити стабільність та ефективність національної системи безпеки у контексті сучасних викликів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бантишев О.Ф., Титула Д.В. Новели Кримінального кодексу України. URL: http://sej.org.ua/9_2022/96.pdf
2. Берднік І.В., Головка М.Б. Основні орієнтири відмежування колабораційної діяльності від суміжних складів кримінальних правопорушень. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/247/225>
3. Злочинна колаборація в умовах збройної агресії: практич. порадник з кримінально-правової оцінки та розмежування / за заг. ред. В. В. Малюка. Київ : Алерта, 2023. 312 с.
4. Кравчук О.О., Бондаренко М.С. Колабораційна діяльність: аналіз нової статті 111 КК. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/46990/1/Kravchuk_Bondarenko_Art_111_CCU.pdf
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
6. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін. ; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. 210 с.
7. О. Кравчук, М. Бондаренко Колабораційна діяльність: аналіз нової статті 111-1 Кримінального кодексу країни. URL: <https://hrvector.org/podiyi/22-03-20-mbo>
8. Рубашенко М.А. Кримінально-правова класифікація колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 10, 2023. С. 501–506.
9. Статистична інформація Офісу Генерального прокурора наведена за результатами обробки даних щодо зареєстрованих кримінальних правопорушень та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalnopravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>